

Fegyverzetellenőrzés, leszerelés, non-prolifерáció

BBTE

2021-2022/1. félév

Alapfogalmak

Történelmi háttér:

- Több évszázados hagyományok, de a rendszer alapjait a két világháború és a hidegháború hívta életre
- Három fő pillér:
 - Fegyverzetellenőrzés (*arms control*)
 - Leszerelés (*disarmament*)
 - Non-prolifерáció (*non-proliferation*)

Közös jellemzők:

- Tárgyalásos folyamat – államok között
- Nemzetközi szerződések által
- Univerzalitásra törekvés
- Konszenzus
- Verifikáció – a vállalt kötelezettségek betartásának ellenőrzése
- [exportellenőrzés]

Fegyverzetellenőrzés

Definíció:

- „A fegyverzetellenőrzés az államok közötti fegyverzetkorlátozási, fegyverzetcsökkentési, leszerelési, valamint bizalom- és biztonsággerősítési lépések összessége, amelyek alapját jogi vagy politikai kötelezettségvállalások, a kölcsönös adatszolgáltatások, és a verifikációs rendszer képezik, és amelynek végcélja az átfogó, oszthatatlan és kooperatív biztonság elvén alapuló stabil béke megteremtése, fenntartása és erősítése.”

Célja:

- csökkentse a háború kitörésének veszélyét
- lelassítsa, és ha lehet, megállítsa a globális és regionális fegyverkezési versenyt
- növelje az ellenséges államok viszonyában a kiszámíthatóságot
- megelőzze új fegyverfajták és harci módszerek kifejlesztését
- a minimálisra csökkentse az erősen és gyengén felfegyverzett államok közötti különbségeket, ezáltal kiküszöbölve egy fontos instabilitási tényezőt
- bátorítsa az államokat arra, hogy békés úton oldják meg konfliktusaikat
- pénzügyi eszközöket szabadítson fel más fejlesztések számára
- csökkentse az esetleg mégis kitörő fegyveres konfliktusokban az emberi és anyagi veszteségeket
- csökkentse a környezet fenyegetettségét
- elősegítse az államok közötti jobb megértést

FERTILIZER

Fegyverzetellenőrzés

Tartalma: (gyűjtőfogalom)

- bizonyos fegyverkategóriák befagyasztása, korlátozása, csökkentése vagy felszámolása,
- bizonyos fegyverekkel való kísérletezés
- bizonyos katonai műveletek megakadályozása
- fegyveres erők telepítésének tilalma
- katonailag fontos anyagok, berendezések, technológiák stb. átadásának tilalma
- a háború véletlen kitörése kockázatának csökkentése
- bizonyos fegyverek vagy harci módszerek használatának tilalma
- a bizalomerősítés és bizalomépítés

Megállapodások:

- Bilaterális vs. multilaterális
- Regionális vs. univerzális

Leszerelés

Definíció:

- *„Egy (vagy több) teljes fegyverkategória felszámolása, nemzetközi egyezményel, nemzetközi ellenőrzés mellett oly módon, hogy az adott fegyverkategóriának nemcsak a gyártását, előállítását, tárolását, használatát, kifejlesztését, és az azzal való kereskedelmet tiltják be, hanem az ilyen fegyverek megsemmisítését is előírják.”*

Teljes és végleges leszerelés:

- Több nemzetközi szerződésben és dokumentumban szerepel mint elérendő cél
- Megvalósítása azonban még távoli
- Szükségessége körül is komoly viták vannak

Non-prolifерáció

Definíció:

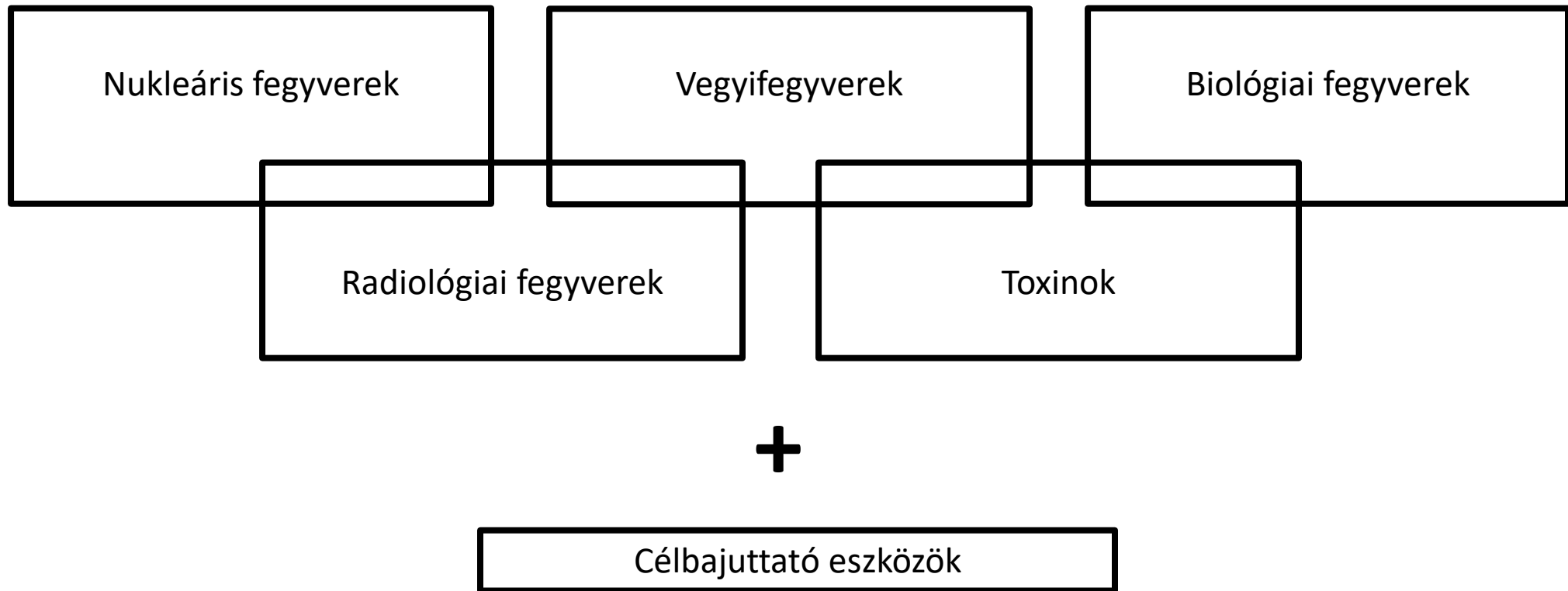
- „A non-prolifерáció célja az egyes fegyverek, fegyverrendszerek vagy azok bizonyos elemei elterjedésének megakadályozása, elsősorban a nukleáris- és más tömegpusztító fegyverek, valamint a rakéták tekintetében.”

Irányai:

- horizontális non-prolifерáció
 - megakadályozza, hogy még több állam jusson hozzá az adott fegyverhez
- vertikális non-prolifерáció
 - a fegyverrel már rendelkező államokat próbálja akadályozni abban, hogy még több, még pusztítóbb fegyverre tegyenek szert

Tömegpusztító fegyverek (weapons of mass destruction, WMD)

Általános

Biztonsági garanciák/ bizalomerősítő lépések

- pozitív biztonsági garancia
- negatív biztonsági garancia
- „no first use”
- bizalomerősítő intézkedések

Előnyök

Politikai szándék

Nemzetközi egyezmények

- univerzális
- regionális
- bilaterális

Ipar

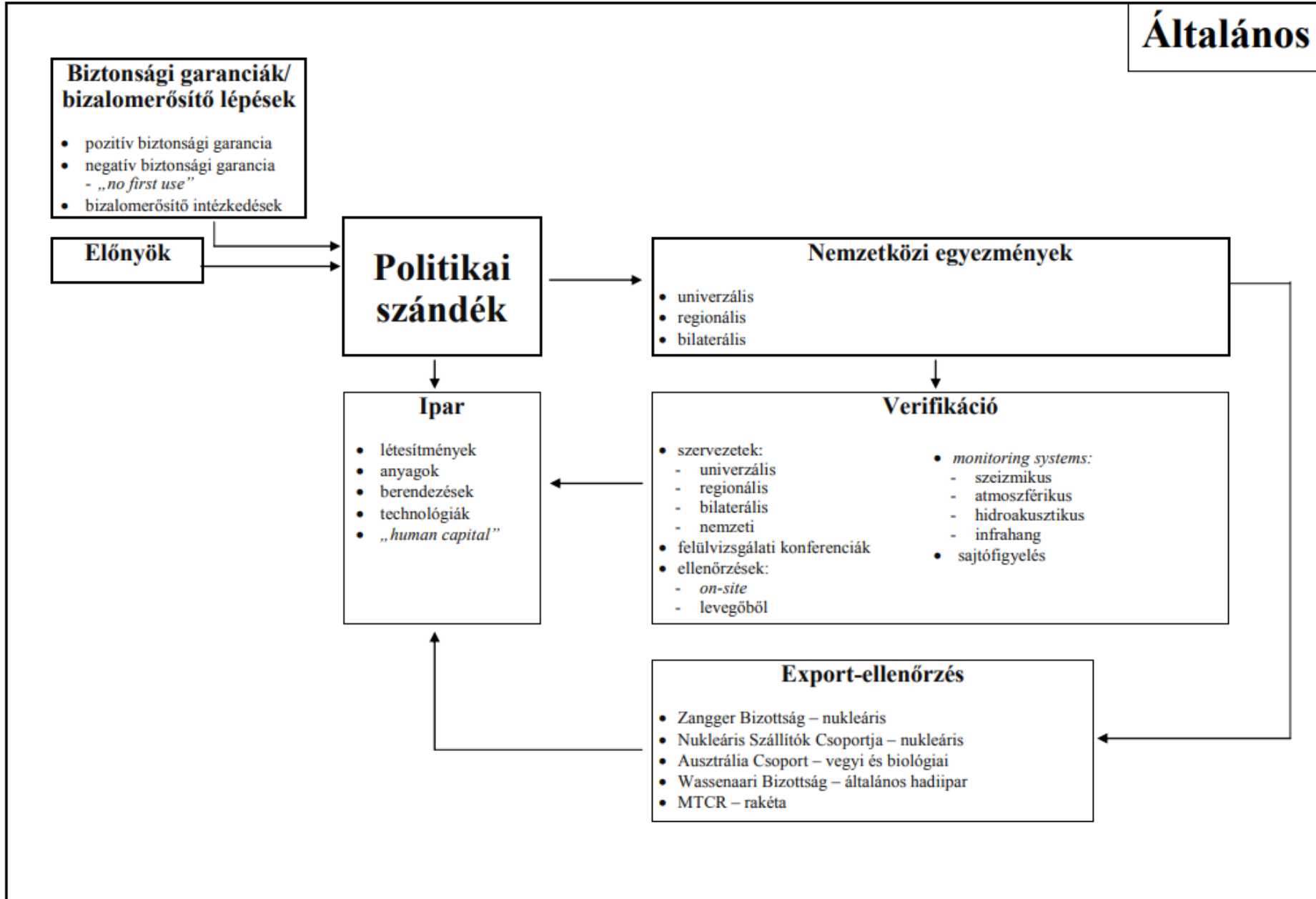
- létesítmények
- anyagok
- berendezések
- technológiák
- „human capital”

Verifikáció

- szervezetek:
 - univerzális
 - regionális
 - bilaterális
 - nemzeti
- felülvizsgálati konferenciák
- ellenőrzések:
 - on-site
 - levegőből
- *monitoring systems*:
 - szeizmikus
 - atmoszférikus
 - hidroakusztikus
 - infrahang
- sajtófigyelés

Export-ellenőrzés

- Zangger Bizottság – nukleáris
- Nukleáris Szállítók Csoportja – nukleáris
- Ausztrália Csoport – vegyi és biológiai
- Wassenaari Bizottság – általános hadiipar
- MTCR – rakéta

Nukleáris fegyverek

Biztonsági garanciák/
bizalomerősítő lépések

Előnyök

**Politikai
szándék**

Nemzetközi egyezmények

- univerzális:
 - NPT [1968 (1970)]
 - PTBT [1963 (1963)]
 - CTBT [1996 – még nem hatályos]
- regionális:
 - NWFZ egyezmények
 - o Antarktisz [1959 (1961)]
 - o Világűr [1967 (1967)]
 - o Tlatelolco [1967 (2002)]
 - o Tengerfenék [1971 (1972)]
 - o Hold [1979 (1984)]
 - o Rarotonga [1985 (1986)]
 - o Mongólia [1992 (2000)]
 - o Bangkok [1995 (1997)]
 - o Pelindaba [1996 (2009)]
 - o Közép-Ázsia [2006 (2009)]
- bilaterális:
 - TTBT [1974 (1974)]
 - Békés célú nukleáris kísérleti robbantásokról szóló egyezmény [1976 (1976)]
 - SALT I [1972 (1972)]
 - SALT II [1979 – nem lett hatályos]
 - START I [1991 (1994)]
 - START II [1993 – nem lett hatályos]
 - START III [2010 (2011)]
 - SORT [2002 (2003)]
 - INF [1987 (1988)]

Ipar

- nukleáris fűtőanyag ciklus

Verifikáció

- univerzális:
 - IAEA (NPT)
 - CTBTO PrepCom (CTBT)
- regionális:
 - OPANAL (Tlatelolco)
 - IAEA (NWFZ egyezmények)
 - EURATOM
- bilaterális:
 - ABACC (Argentína-Brazília)
 - monitoring (CTBT)
 - sajtófigyelés (IAEA)

Export-ellenőrzés

- Zangger Bizottság [1971 (1974)]
- Nukleáris Szállítók Csoportja [1975 (1991)]

Vegyifegyverek

**Biztonsági garanciák/
bizalomerősítő lépések**

Előnyök

**Politikai
szándék**

Nemzetközi egyezmények

- Genfi Jegyzőkönyv [1925 (1928)]
 - magyar belépés: 1952
- CWC [1993 (1997)]
 - magyar belépés: 1996

Ipar

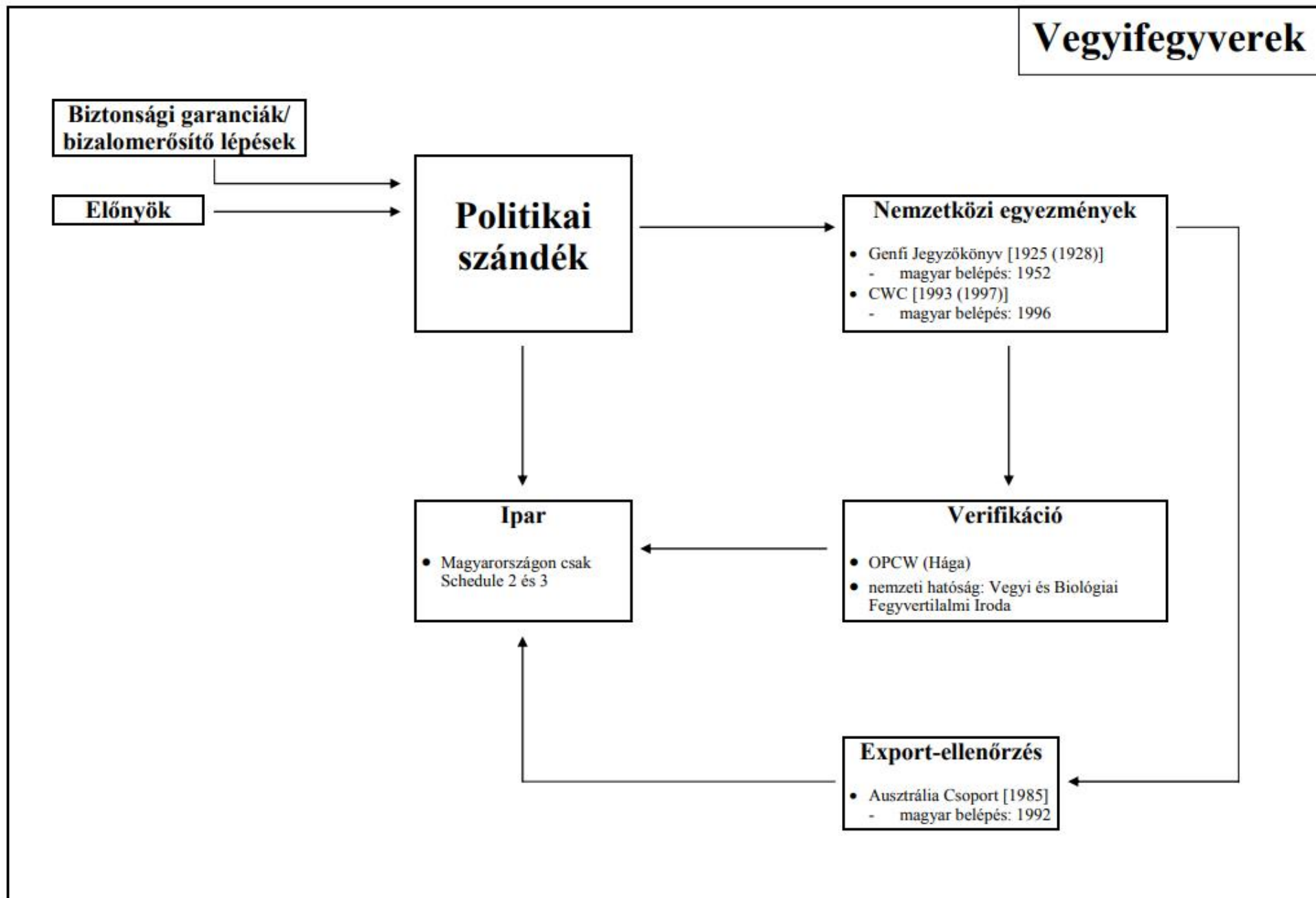
- Magyarországon csak
Schedule 2 és 3

Verifikáció

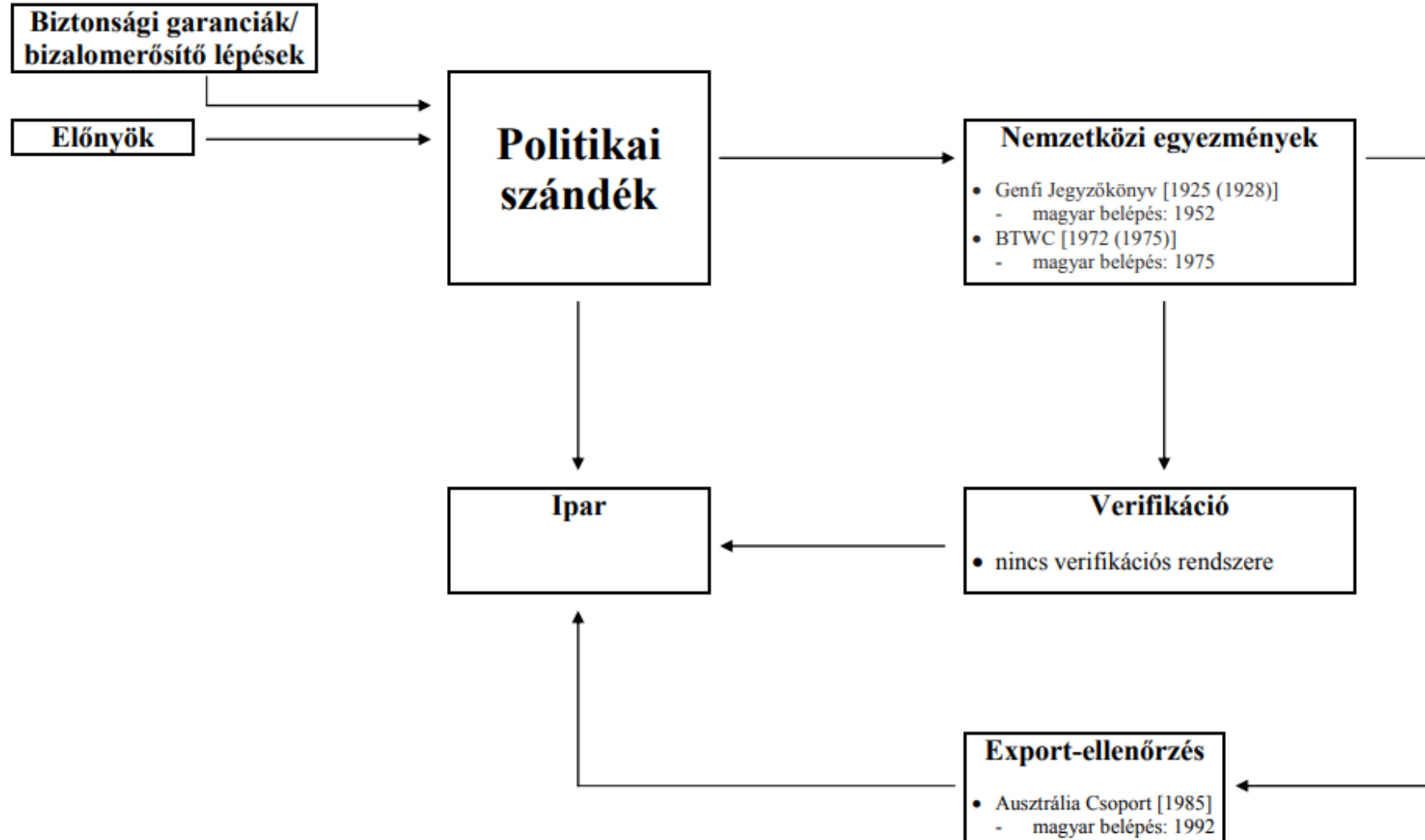
- OPCW (Hága)
- nemzeti hatóság: Vegyi és Biológiai
Fegyvertilalmi Iroda

Export-ellenőrzés

- Ausztrália Csoport [1985]
 - magyar belépés: 1992

Biológiai fegyverek

Ajánlott irodalom, linkek

- N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna (szerk.): Egy békésebb világ eszközei. Fegyverzetellenőrzés, leszerelés, non-prolifерáció. Osiris, Budapest, 2013
- EU Non-Proliferation and Disarmament - eLearning Course. <https://nonproliferation-elearning.eu/>
- Nuclear Threat Initiative. <http://nti.org>

